

Przemysław Bartkowiak

Walka o ideowy i polityczny profil struktur Chorągwi Zielonogórskiej ZHP w latach 1956–1958 w świetle dokumentów archiwalnych

---

Pamięć i Sprawiedliwość 10/1 (17), 387-403

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Przemysław Bartkowiak

Walka o ideowy i polityczny profil struktur Chorągwi Zielonogórskiej ZHP w latach 1956–1958 w świetle dokumentów archiwalnych

W 1956 r. rozpoczął się proces ponownego odradzania się harcerstwa po jego likwidacji na początku lat pięćdziesiątych. Jednym z punktów zwrotnych, które miały wpływ na ożywienie tego zjawiska, były wydarzenia w Polsce po październiku 1956 r., kiedy to doszły do głosu siły społeczne opowiadające się za destalinizacją kraju. Do tych nurtów należeli między innymi zwolennicy liberalizacji w kulturze i polityce informacyjnej – np. prasa w dużym stopniu inspirowana przez tzw. młodych sekretarzy zaczęła wpływać na życie polityczne kraju, kształtując opinię publiczną. Doszło także do zmian w kierownictwie partii. Podczas VIII Plenum KC PZPR przywrócono do władzy odsuniętego w 1948 r. Władysława Gomułkę. Dzięki tym przemianom w listopadzie 1956 r. w Warszawie na naradzie komendantów wojewódzkich Organizacji Harcerskiej Polski Ludowej (OHPL) wysunięto postulat o jej usamodzielnieniu i przekształceniu w organizację mającą własny program, statut i pochodzące z wyboru władze. Prowadzono także rozmowy dotyczące współpracy z byłymi instruktorami Związku Harcerstwa Polskiego¹.

W takiej atmosferze 8 grudnia 1956 r. rozpoczęła się w Łodzi Ogólnopolska Narada Działaczy Harcerskich (ONDH), zwana w literaturze przedmiotu Zjazdem Łódzkim. Drugiego dnia obrad na zaproszenie ONDH (przyjęte ono zostało po wcześniejszej naradzie) przybyła grupa najstarszych i zasłużonych działaczy harcerskich – głównie z Szarych Szeregów. Wśród nich były takie znane postacie jak, Aleksander Kamiński (komendant Organizacji Małego Sabotażu „Wawer”) i Stanisław Broniewski „Orsza” (naczelnik Szarych Szeregów)².

¹ K. Persak, *Harcerski Październik 1956* [w:] *W 40-lecie Zjazdu Łódzkiego*, red. W.J. Katner, Łódź 1997, s. 86–89; J. Majka, *Kartki z historii i tradycji Związku Harcerstwa Polskiego*, Warszawa 1971, s. 156.

² Szerzej na temat zjazdu zob. K. Persak, *Odrodzenie harcerstwa w 1956 roku*, Warszawa 1996, s. 137–166.

W wyniku zjazdu i przeprowadzonych na nim rozmów większość jego uczestników zgodziła się na współpracę. Zjazd Łódzki przyjął uchwałę o zmianach w organizacji harcerskiej, zostały powołane władze naczelne ZHP w postaci Naczelnej Rady Harcerskiej (NRH). Kilka dni później, 18 grudnia 1956 r., odbyło się pierwsze posiedzenie NRH – jej przewodniczącym został Aleksander Kamiński. Ponadto Rada wybrała Główną Kwaterę Harcerstwa, której naczelnikiem została Zofia Zakrzewska (była działaczka OHPL)³.

Najważniejszą decyzją Zjazdu Łódzkiego była ta dotycząca przekształcenia Organizacji Harcerskiej Polski Ludowej w Związek Harcerstwa Polskiego. Podczas zjazdu ustalono także założenia ideowo-wychowawcze ZHP – związek miał posiadać cechy organizacji masowej przy równoczesnej dobrowolności członkostwa. Ponownie wprowadzono elementy charakterystyczne dla organizacji harcerskiej, m.in. tradycyjną symbolikę oraz formy zewnętrzne⁴. Do pracy w ZHP wróciło wielu dawnych instruktorów. Przemianom programowym towarzyszyły zmiany w strukturze organizacyjnej. W procesie tym chodziło przede wszystkim o zlikwidowanie zbyt dużych liczebnie drużyn, tzw. kolosów, pozostałych po byłych drużynach Organizacji Harcerskiej oraz o powołanie struktur zachowowych i starszoharcerskich, które nie funkcjonowały w Organizacji Harcerskiej⁵.

Pod koniec 1956 r., czyli po Zjeździe Łódzkim, wszystkie dotychczasowe komendy wojewódzkie OHPL przekształcono w komendy chorągwi, a komendy powiatowe w komendy hufców. Zachowano przy tym dotychczasowe ich składy osobowe oraz zapowiedziano wybory nowych komend, w których skład mieli wchodzić zarówno działacze OHPL, jak i ludzie, którzy mieli przedwojenną przeszłość harcerską.

Na przełomie 1956 i 1957 r. proces kształtowania się struktur harcerskich objął także Ziemię Lubuską, głównie za sprawą nielicznej grupy działaczy młodzieżowych i wychowawców, byłych instruktorów ZHP i OHPL (wcześniej działających także w Organizacji Harcerskiej). Nie można dokładnie określić daty powołania Chorągwi Zielonogórskiej ZHP z powodu braku w zachowanych archiwaliach rozkazu stwierdzającego utworzenie tej struktury, niemniej pierwszy skład Komendy Chorągwi Zielonogórskiej ZHP (występuje też nazwa Komenda Chorągwi Lubuskiej ZHP) został powołany po I Zjeździe Chorągwi (odbył się on w czerwcu 1957 r.) i wyglądał następująco:

- Tadeusz Bedus – komendant chorągwi;
- Henryk Stasiak – I zastępca komendanta chorągwi;
- Franciszek Nowak – zastępca komendanta chorągwi;
- Benedykt Piekarski – zastępca komendanta chorągwi;
- Olga Modzelewska – kierownik Wydziału Zuchów;
- Eligiusz Borda – kierownik Wydziału Finansowo-Gospodarczego;

³ A. Kiewicz, *Harcerstwo w Polsce Ludowej*, Wrocław 2003, s. 167; B. Hillebrandt, *Polskie organizacje młodzieżowe XIX i XX wieku. Zarys historii*, Warszawa 1986, s. 380.

⁴ E. Holona, *Harcerstwo na Opolszczyźnie 1945–1985*, Opole 1992, s. 41. Trzecia uchwała zjazdu przywracała tradycyjne harcerskie symbole i formy zewnętrzne: hymn, krzyż harcerski i lilijkę, mundur, sztandary, proporce, salut i pozdrowienie harcerskie. Szerzej zob. K. Persak, *Odrodzenie...*, s. 164.

⁵ E. Holona, *Harcerstwo...*, s. 41.

- Wiesław Cieśla – kierownik Wydziału Kształcenia;
- Jerzy Wybieralski – kierownik Wydziału Harcerskiego;
- Zygmunt Piechowiak – kierownik Referatu Obozów;
- Zbyszko Pacholski – członek komendy chorągwi;
- Anna Kozłowska – członek komendy chorągwi⁶.

Podczas całej kadencji w wymienionym składzie nastąpiły zmiany na poszczególnych stanowiskach. Według dokumentu nr 3, były one spowodowane reorganizacją struktur władz komendy chorągwi⁷. Przedstawione poniżej dokumenty nr 1–3 wskazują, że część zmian personalnych dokonanych w składzie komendy chorągwi miała podłoże polityczne, a ich celem było usunięcie ze stanowisk ludzi niewygodnych ideologicznie. Trudno jednak dziś podać nazwiska osób wyeliminowanych w ten właśnie sposób. Na podstawie Sprawozdania Komendy Zielonogórskiej Chorągwi Harcerstwa za okres od dnia 15 grudnia 1956 r. do dnia 28 lutego 1960 r. można wywnioskować, że istotne zmiany nastąpiły w obsadzie osobowej poszczególnych wydziałów komendy chorągwi. W wyniku tego na stanowiska zostali powołani:

- Eligiusz Borda – kierownik Wydziału Organizacyjnego;
- Anna Kozłowska – kierownik Wydziału Wiejskiego;
- Wiesław Cieśla – kierownik Wydziału Drużyn Miejskich;
- Jerzy Wybieralski – zastępca kierownika Wydziału Zuchów⁸.

⁶ Archiwum Komendy Chorągwi Ziemi Lubuskiej ZHP w Zielonej Górze (dalej: AKChwZG), brak sygnatury, Sprawozdanie Komendy Zielonogórskiej Chorągwi Harcerstwa za okres od dnia 15 XII 1956 r. do dnia 28 II 1960 r., 1960 r., b.p.; Biuletyn Komendy Hufca Harcerzy Zielona Góra „Wici naszego Hufca” [1957 r.], nr 2; „Uchwały Łódzkiego Zjazdu obowiązuja”, I konferencja wyborcza Zielonogórskiej Chorągwi ZHP, „Gazeta Zielonogórska”, 10 VI 1957. W tydzień po I Zjeździe Działaczy Harcerskich w Łodzi odbył się w Zielonej Górze zjazd instruktorów. Uczestnikami jego byli delegaci I Zjazdu, hufcowi, instruktorzy ZHP i działacze Związku Młodzieży Polskiej. Celem zjazdu było przeprowadzenie wyborów komendy chorągwi oraz przekazanie postanowień Zjazdu Łódzkiego. Wówczas powołano Tadeusza Bedusa na komendanta chorągwi, a Henryka Stasiaka i Benedykta Piekarskiego na jego zastępców. Ostateczny skład osobowy komendy chorągwi został jednak ustalony podczas konferencji wyborczej, która odbyła się 7 VI 1957 r. A. Zjawin, R. Krassowski, *Rys historyczny Lubuskiej Komendy Chorągwi ZHP (lata 1957–1995)*, „Wici” 1996, nr 7/96, s. 11; *Zjazd harcerski*, „Gazeta Zielonogórska”, 15 i 16 XII 1956; *Działacze harcerscy aprobują deklarację ideową Zjazdu Łódzkiego*, „Gazeta Zielonogórska”, 18 XII 1956. O powołaniu poszczególnych struktur ZHP w województwie zielonogórskim wspomina także artykuł pt. *Harcerska Komisja Weryfikacyjna rozpoczęła działalność*; czytamy w nim, że 7 I 1957 r. odbyło się posiedzenie Komendy Chorągwi Harcerzy w Zielonej Górze pod przewodnictwem komendanta Tadeusza Bedusa. Podczas niego powołano wojewódzką komisję dla weryfikacji instruktorów harcerskich. Zob. *Harcerska Komisja Weryfikacyjna rozpoczęła działalność*, „Gazeta Zielonogórska” 9 I 1957. Nazwa Komenda Chorągwi Zielonogórskiej ZHP lub Komenda Chorągwi Lubuskiej ZHP występuje na przemian w dokumentach z końca lat pięćdziesiątych. Natomiast nazwa ZHP Komenda Chorągwi Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze pojawia się w dokumentach z lat sześćdziesiątych, np. AKChwZG, A1/8, Okręgi wyborcze 1972, Komenda Chorągwi, Konferencja Sprawozdawczo-Wyborcza, Związek Harcerstwa Polskiego Komenda Chorągwi Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze, Sprawozdanie z działalności Komendy Chorągwi za okres od 1 VI 1962 r. do 1 III 1965 r., 1965 r., b.p. Zagadnienia te zostały szerzej omówione w: P. Bartkowiak, *Powstanie i zarys działalności Chorągwi Zielonogórskiej ZHP w latach 1956–1960* [w:] *Ziemia Międzyrzecka. Studia z historii i kultury*, red. B. Mykietów, M. Tureczek, Międzyrzecz–Zielona Góra 2008, s. 131–140.

⁷ AKChwZG, brak sygnatury, Sprawozdanie Komendy Zielonogórskiej Chorągwi Harcerstwa za okres od dnia 15 XII 1956 r. do dnia 28 II 1960 r., 1960 r., b.p.

⁸ *Ibidem*.

Natomiast z funkcji zastępcy komendanta zrezygnowali Franciszek Nowak i Benedykt Piekarski. Ponadto pod koniec 1959 r. zostali oni odwołani ze składu komendy chorągwi; Zygmunt Piechowiak według materiału źródłowego został zaliczony do rezerwy, a Benedykt Piekarski odwołany za mniej lub bardziej prawdopodobne nadużycia finansowe dokonane w Komendzie Hufca Zielona Góra⁹. Warto tutaj wspomnieć, że w dokumencie nr 2 znajdują się informacje o tym, że w stosunku do Zygmunta Piechowiaka pojawiły się również zarzuty dotyczące jego tzw. działalności klerykalnej, m.in. podczas wizytacji obozu harcerskiego hufca Nowa Sól wydał polecenie instruktorce, aby ta zaprowadziła młodzież do kościoła, czego ona nie zrobiła¹⁰.

Po początkowym okresie odprężenia, który miał miejsce na przełomie 1956 i 1957 r., już w drugiej połowie 1957 r. i w 1958 r. Służba Bezpieczeństwa przystąpiła do usuwania z harcerstwa ludzi nieodpowiednich politycznie, zarzucając im działalność reakcyjno-klerykalną. Posunięcia te objęły zarówno chorągwie, jak i niższe struktury – hufce. Potwierdzają to między innymi przytaczane w dalszej części publikacji dokumenty nr 2 i 4, mówiące o usunięciu komendanta Hufca Nowa Sól – Walentego Paterskiego¹¹. Proces usuwania niewygodnych ludzi stanowił element walki o ideowy i polityczny profil działalności ZHP w tym okresie. Część instruktorów, w tym – jak można zakładać – Walenty Paterski, broniła tezy o apolityczności w wychowaniu harcerskim oraz zwalczała zasadę świeckości. Wypowiedziała się także przeciwko ideowemu przewodnictwu Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, dlatego też musiała zostać wykluczona z ZHP. Potwierdza to fragment z protokołu posiedzenia Egzekutywy KW PZPR w Zielonej Górze, w którym czytamy: „Większość instruktorów z dawnego ZHP jest przeciwko uznawaniu kierowniczej roli par-

⁹ *Ibidem*. Autorowi nie udało się dotrzeć do żadnych materiałów źródłowych potwierdzających zasadność oskarżeń dotyczących dokonania przez Benedykta Piekarskiego nadużyć finansowych w Komendzie Hufca Zielona Góra. Można tutaj wysunąć tezę, że powyższe zarzuty mogły być tylko pretekstem (niewygodnego instruktora obwiniano przecież też o klerykalizm) i zostały spreparowane, aby go zdyskredytować. W ten sposób rozprawiano się z opozycją lat czterdziestych XX w. czy w późniejszym okresie, choćby w stanie wojennym z działaczami „Solidarności”.

Uchwałą z 1958 r. Naczelna Rada Harcerska zatwierdziła *Regulamín instruktorów ZHP*, który wspominał, że wśród instruktorów ZHP wyróżnia się zarówno czynnych, jak i pozostających w rezerwie. Do pierwszej grupy zaliczono tych, którzy funkcje powierzone im rozkazem lub objęte z wyboru pełnili w sposób ciągle przez co najmniej dziesięć miesięcy w roku. W drugiej natomiast grupie znaleźli się instruktorzy, którzy z różnych przyczyn (rodziny, zdrowotnych, zawodowych itp.) nie mogli brać stałego udziału w pracy harcerskiej i wykonywać funkcji instruktorskich, lecz na wezwanie władz harcerskich byli gotowi uczestniczyć w doraźnych działaniach ZHP. Warto wspomnieć, że pozostający w rezerwie mogli, po ustaniu przyczyn uniemożliwiających stałą pracę, wrócić do czynnej służby. Szerzej zob. *Leksykon harcerstwa*, red. O. Fietkiewicz, Warszawa 1988, s. 397.

¹⁰ AIPN Po, 0038/26, Sprawy obiektowe z lat 1949–1959 prowadzone w Wydziale III SB KW MO w Zielonej Górze, dotyczące nielegalnych organizacji młodzieżowych na terenie województwa zielonogórskiego, Roczne sprawozdanie po zagadnieniu młodzieżowym za rok 1958 r., 30 XII 1958 r., k. 375.

¹¹ *Ibidem*, k. 376; AIPN Po, 0038/34 t. 7, Wydział III KW MO w Zielonej Górze, Charakterystyka dot[ycająca] zagadnienia młodzieżowego z terenu powiatu Nowa Sól, 20 III 1958 r., k. 8. O Walentym Paterskim zob. również: P. Bartkowiak, *Walenty Paterski (1905–1987). Harcerz i społecznik z Nowej Soli [w:] Zapisali się w dziejach Środkowego Nadodrza. Szkice biograficzne*, red. P. Bartkowiak, J. Kuczer, D. Kotlarek, Zielona Góra 2009, s. 109–116.

tii oraz za organizowaniem życia religijnego. Niechętnie patrzą oni na tych instruktorów, którzy idą po radę do instancji partyjnych [...]”¹².

Wynikało to między innymi z faktu, że pod koniec 1956 r., czyli po Zjeździe Łódzkim, wszystkie dotychczasowe komendy wojewódzkie OHPL przekształcono w komendy chorągwi, a komendy powiatowe w komendy hufców. Zachowano przy tym dotychczasowe składy osobowe oraz zapowiedziano wybory nowych komend, do których mieli wchodzić zarówno działacze OHPL, jak i ludzie, którzy posiadali przedwojenną przeszłość harcerską. W szczególności ta druga grupa harcerzek, harcerzy i instruktorów nie podobała się zarówno władzom partyjnym, jak i podlegającym im organom bezpieczeństwa. W latach 1956–1957 tolerowano ją, ponieważ była potrzebna jako pewnego rodzaju fasada, pokazująca demokratyczny i liberalny charakter reaktywowanego harcerstwa. To właśnie starzy działacze ZHP, często z piękną kartą wojenno-okupacyjną, byli niezbędni do ponownego zorganizowania struktur harcerskich po 1956 r. Jednak gdy partia umocniła swoją pozycję w kraju i zaczęła odchodzić od ideałów Października '56, rozpoczął się proces usuwania tych ludzi z harcerstwa, bo to właśnie oni najczęściej nie chcieli uznawać kierowniczej roli PZPR w ZHP, a także realizować tzw. wartości socjalistycznych w drużynach harcerskich. W zamian do pracy w ZHP dopuszczano zazwyczaj dyspozycyjnych i posłusznych partii instruktorów (m.in. ateistów). Od 1958 r. postulat odnowy harcerstwa stał się niewiele znaczącym frazesem. Tłumaczy to, dlaczego obradująca w dniach 21–23 kwietnia 1958 r. Naczelna Rada Harcerska dokonała zmian w tymczasowym statucie ZHP, likwidując instytucję Prezydium NRH, którego członkowie w większości opowiadali się za powrotem do programu harcerstwa sprzed 1949 r. Zarazem powierzono Głównej Kwaterze Harcerstwa oprócz funkcji wykonawczych – również funkcje prezydialne. W ten oto sposób umiejętnie zlikwidowano na szczeblu centralnym dwa różne, a zarazem ważne ośrodki kierownicze¹³. Ocalał tylko ten podległy partii. W 1960 r. we władzach ZHP brakowało już wielu zasłużonych osób z Aleksandrem Kamińskim na czele¹⁴. Władze partyjne dążyły także do odpowiedniego przekształcania metod i programów działania, które powoli stawały się jedynie harcerskimi z nazwy. Skutkowało to tym, że po raz kolejny z pracy w związku zrezygnowało wielu instruktorów mających doświadczenie z czasów przedwojennych.

W latach 1956–1957 na Ziemi Lubuskiej, podobnie jak i w całej Polsce, rozpoczął się proces powołania odnowionych struktur harcerskich poprzez wybór i zatwierdzenie funkcyjnych zarówno Komendy Chorągwi Zielonogórskiej ZHP, jak i poszczególnych komend hufców. Warto tutaj odnotować fakt, że kadra instruktorska, która podjęła działalność w odnowionym ZHP na Ziemi Lubuskiej, podobnie jak w innych regionach kraju, wywodziła się z różnych środowisk, a przez to miała zróżnicowane poglądy na temat jego ideowych

¹² AP ZG, 237, KW PZPR w Zielonej Górze (1948) 1950–1975, Egzekutywa KW PZPR, Protokół posiedzeń Egzekutywy KW PZPR w Zielonej Górze z załącznikami styczeń–luty 1957, Protokół nr 9 z posiedzenia Egzekutywy KW PZPR w Zielonej Górze z dnia 20 II 1957 r., 20 II 1957 r., k. 132.

¹³ J. Majka, *Kartki z...*, s. 163; B. Hillebrandt, *Polskie organizacje...*, s. 381.

¹⁴ S. Czopowicz, *KIHAM. Zarys wydarzeń, wybór dokumentów i relacji*, Warszawa 1998, s. 20.

i politycznych kierunków działania. Za przykład może posłużyć Chorągiew Wrocławska (Dolnośląska), w której – według Adama Kiewicza – można było wyróżnić co najmniej trzy grupy instruktorów. Pierwszą stanowili działacze OHPL, wychowani przez ZMP, którzy opowiadali się za harcerstwem w pełni socjalistycznym. Do drugiej grupy należeli instruktorzy dawnego ZHP, którzy przeszli ewolucję poglądów i w praktyce zbliżyli się do tych pierwszych. Trzecią tworzyli ci, którzy restytucję harcerstwa chcieli oprzeć na tradycjach przedwojennych¹⁵. Wszystkie one posiadały odmienną wizję „nowego” harcerstwa, dlatego też dochodziło do zwalczania się nawzajem, szczególnie pierwszej i trzeciej grupy. W 1957 r. także na Ziemi Lubuskiej doszło do konfliktu – głównie między dwoma grupami wewnątrz korpusu instruktorskiego – o wyraźny ideowy i polityczny profil działalności ZHP, co zostało ukazane w prezentowanych dokumentach nr 1–3. Pierwszą grupę tworzyli instruktorzy, broniący tezy o apolityczności w wychowaniu harcerskim oraz zwalczający zasadę świeckości. Wypowiadali się oni także przeciwko ideowemu przewodnictwu PZPR. Druga grupa skupiała instruktorów zmierzających do umacniania socjalistycznego oblicza harcerstwa¹⁶. Działania tych ludzi były wspierane przez Służbę Bezpieczeństwa, o czym świadczy treść dokumentów nr 2 i 4. Podjęte w tym okresie przez funkcjonariuszy SB czynności represyjne doprowadziły do usunięcia z zajmowanych stanowisk wielu instruktorów i harcerzy, którzy w 1956 r. zostali zrehabilitowani za działalność np. w nielegalnych organizacjach młodzieżowych lub posiadali przedwojenną przeszłość harcerską¹⁷. Zmiany te – wymuszone przez aparat partyjno-państwowy – zasadniczo zakończyły proces kształtowania struktur harcerskich na Ziemi Lubuskiej.

¹⁵ A. Kiewicz, *Dolnośląskie harcerstwo w latach 1945–1975*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1982, s. 170.

¹⁶ APZG, 757, KW PZPR w Zielonej Górze (1948) 1950–1975, Wydział Organizacyjny, Organizacje młodzieżowe i kobiece, Informacje o kampanii sprawozdawczo-wyborczej ZHP 1957, 1965, 1967, Ocena pracy Związku Harcerstwa Polskiego w województwie zielonogórskim, 1958 r., k. 99–101; AKChwZG, brak sygnatury, Sprawozdanie Komendy Zielonogórskiej Chorągwi Harcerstwa za okres od dnia 15 XII 1956 r. do dnia 28 II 1960 r., 1960 r., b.p.; AIPN Po, 0038/26, Sprawy obiektowe z lat 1949–1959 prowadzone w Wydziale III SB KW MO w Zielonej Górze dotyczące nielegalnych organizacji młodzieżowych na terenie województwa zielonogórskiego, Roczne sprawozdanie po zagadnieniu młodzieżowym za rok 1958 r., 30 XII 1958 r., k. 373–377. O walce ideologicznej w korpusie instruktorskim i o usuwaniu instruktorów, harcerzy i harcerek zob. także: APZG, 237, KW PZPR w Zielonej Górze (1948) 1950–1975, Egzekutywa KW PZPR, Protokoły posiedzeń Egzekutywy KW PZPR w Zielonej Górze z załącznikami styczeń–luty 1957, Protokół nr 9 z posiedzenia Egzekutywy KW PZPR w Zielonej Górze z dnia 20 II 1957 r., 20 II 1957 r., k. 132; AIPN Po, 0038/34 t. 7, Wydział III KW MO w Zielonej Górze, Charakterystyka dot[ycząca] zagadnienia młodzieżowego z terenu powiatu Nowa Sól, 20 III 1958 r., k. 8, 10–11; AIPN Po, 0038/26, Sprawy obiektowe z lat 1949–1959 prowadzone w Wydziale III SB KW MO w Zielonej Górze, dotyczące nielegalnych organizacji młodzieżowych na terenie województwa zielonogórskiego, Informacja z 23 III 1957 r., 23 III 1957 r., k. 234–237.

¹⁷ AIPN Po, 0038/34 t. 7, Wydział III KW MO w Zielonej Górze, Charakterystyka dot[ycząca] zagadnienia młodzieżowego z terenu powiatu Nowa Sól, 20 III 1958 r., k. 8, 10–11; AIPN Po, 0038/26, Sprawy obiektowe z lat 1949–1959, prowadzone w Wydziale III SB KW MO w Zielonej Górze, dotyczące nielegalnych organizacji młodzieżowych na terenie województwa zielonogórskiego, Roczne sprawozdanie po zagadnieniu młodzieżowym za rok 1958 r., 30 XII 1958 r., k. 375–376.

Prezentowany materiał źródłowy pokazuje, jak bardzo partii zależało na kontrolowaniu ZHP. Opanowanie struktur tej organizacji ułatwiało wpływ na pożądaną, czyli zgodną z partyjnym wyobrażeniem, wychowanie dzieci i młodzieży. Dlatego też wyeliminowano z ZHP tych, którzy nie chcieli podporządkować się partii, a zamiast nich mianowano ludzi z tzw. postępowej grupy instruktorskiej, podlegającej wpływowi PZPR.

W tym okresie do podobnych konfliktów w gronie instruktorskim dochodziło również w innych częściach kraju, np. w Gdańsku i Szczecinie¹⁸. W ich wyniku na początku lat sześćdziesiątych XX w. cały ZHP, w tym i Chorągiew Ziemi Lubuskiej, został w większości oczyszczony z ludzi niewygodnych dla ówczesnych władz partyjnych.

Na zakończenie trzeba zaznaczyć, że poszczególne ogniwa PZPR także w następnych latach przygotowywały specjalne wskazówki odnoszące się do kampanii sprawozdawczo-wyborczych ZHP. W jednej z nich z 1965 r. czytamy: „[...] wskazanym jest, aby instancje partyjne zainteresowały się:

- sytuacją w ZHP i przebiegiem przygotowań do konferencji, a zwłaszcza przedstawianymi na konferencjach materiałami programowymi i planami rozwoju ZHP na najbliższe lata,
- propozycjami personalnymi do komend oraz rad hufców i chorągwi, zwracając uwagę, aby w ich skład weszli najbardziej ideowi, cieszący się uznaniem i autorytetem działacze ZHP [...]”¹⁹.

Świadczy to o tym, że struktury ZHP były stale i umiejętnie kontrolowane przez ówczesne władze partyjne, które w ten sposób chciały zachować wpływ na wychowanie dzieci i młodzieży.

¹⁸ O sytuacji w Gdańsku i Szczecinie zob. Archiwum Państwowe w Gdańsku, 2384/235, KW PZPR w Gdańsku 1949–1990, Protokoły z posiedzeń Egzekutywy KW PZPR w Gdańsku 1957 r., Protokół nr 6/57 z posiedzenia Egzekutywy KW PZPR w Gdańsku odbytego w dniu 22 II 1957 r., 22 II 1957 r., k. 75–77; Archiwum Państwowe w Szczecinie, 194, KW PZPR w Szczecinie 1949–1989, Tematyka posiedzeń Egzekutywy KW PZPR w Szczecinie 1949–1989, Protokół nr 7/1957 z dnia 25 II 1957 r., 25 II 1957 r., k. 73–74.

¹⁹ AP ZG, 757, KW PZPR w Zielonej Górze (1948) 1950–1975, Wydział Organizacyjny, Organizacje młodzieżowe i kobiece, Informacje o kampanii sprawozdawczo-wyborczej ZHP 1957, 1965, 1967, Pismo do I Sekretarza KW PZPR, Warszawa 27 stycznia 1965 roku, 27 I 1965 r., b.p.

1958 – Ocena pracy Związku Harcerstwa Polskiego w województwie zielonogórskim

Związek Harcerstwa Polskiego jako organizacja ideowo-wychowawcza^[a] zaczął się rozwijać od roku 1956. Powstał w okresie rozbicia ruchu młodzieżowego, poważnego zamętu ideowego i politycznego wśród młodzieży i wychowawców. Był to częściowo zmodyfikowany wówczas już samodzielny ruch Organizacji Harcerskiej. Dalsze zmiany ideowo-programowe i organizacyjne nastąpiły na Zjeździe w grudniu 1956 roku. Zjazd uchwał^[b] podstawowe dokumenty działalności politycznej, programowej i organizacyjnej Związku.

Rok 1957 był niezwykle trudnym w rozwoju harcerstwa na naszym terenie. Trudności tego okresu to ciągła walka w korpusie instruktorskim o wyraźny profil polityczny działalności ZHP z nosicielami tendencji apolityczności harcerstwa, o świeckość wychowania, o nowe elementy metody, nową treść wychowania. Walka ta była prowadzona na płaszczyźnie rozgrywek kadrowych, faktycznie była to walka o władzę, o stanowiska w instancjach harcerskich. W naszym województwie grupa ta opanowała kierownictwo w hufcach: Gorzowie Wlkp., Nowej Soli i Zielonej Górze. Zaciążyło to niewątpliwie na prawidłowości rozwoju harcerstwa, w poważnym stopniu zahamowało pracę w kierunku uspołecznienia ruchu harcerskiego. W tym okresie poważnie była również zagrożona komenda chorągwi. Na jednym z zebrań instruktorów w styczniu 1957 roku pod presją zebranych została utworzona komenda chorągwi licząca 25 osó^[b], z czego 18 osób wywodziła^c się z grupy reakcyjnej. W tym okresie mnoży się fakty^d łamania deklaracji ideowej ZHP, wprowadzanie życia religijnego do drużyn, nieuznawanie kierownictwa Partii w ZHP, bierne, a w wielu wypadkach czynne przeciwstawianie się polityce Partii^[e] w sprawie budownictwa socjalizmu.

Wprawdzie przedstawiciele tradycyjnego harcerstwa, a w szczególności w Gorzowie, Nowej Soli i Zielonej Górze wysuwali kierunek uspołecznienia ruchu harcerskiego, ale w takim sensie, że harcerstwo winno służyć i odpowiadać założeniom wszystkich grup społecznych. Praktycznie prowadziło to do podporządkowania harcerstwa różnym grupom społecznym o różnych tendencjach społecznych i politycznych przy wyeliminowaniu kierowniczej roli Partii. Przeprowadziliśmy poważną walkę z wrogimi elementami korpusu instruktorskiego. Wielu instruktorów myślących kategoriami wstecznymi musiało opuścić nasze szereg. Nie był to wcale okres łatwy, kosztował wiele wyrzeczeń i poświęceń ze strony postępowych instruktorów w naszej chorągwi. Ta właśnie postępową część instruktorów, walczącą z wrogimi nam

^a *Fragment nieczytelny.*

^b *Fragment nieczytelny.*

^c *Tak w tekście.*

^d *Tak w tekście.*

^e *Fragment nieczytelny.*

tendencja[mi], odegrała zasadniczą rolę w kształtowaniu nowego ruchu harcerskiego w okresie wyborów do komendy chorągwi w 1957 roku. Przygotowując wówczas wybory, oparliśmy się o nieliczną wtedy grupę instruktorów ZHP – członków Partii, aktywistów byłych organizacji młodzieżowych. Przyniosło to duży sukces, ponieważ w skład komendy chorągwi weszli ludzie, w większości członkowie Partii, którzy zabezpieczyli linię partyjną w harcerstwie. Zasadniczy skład komendy chorągwi utrzymuje się do dnia dzisiejszego.

W komendach hufców nie przeprowadzaliśmy wyborów, a składy komend oraz komendantów mianowała komenda chorągwi. Taki układ poważnie ułatwił nam regulowanie składu osobowego instancji powiatowych.

W pierwszym okresie został zmieniony skład komendy hufca w Gorzowie m[iasto], w Zielonej Górze, a następnie w Nowej Soli. Zmiany osobowe na stanowiskach hufcowych nastąpiły również i w innych powiatach. Na 20 hufców zmieniliśmy do połowy 1958 roku 9 osób. Dokonując zmian na kierowniczych stanowiskach, staraliśmy się obsadzać takimi instruktorami, którzy gwarantowałyby właściwą pracę i właściwy kierunek rozwoju harcerstwa.

Braliśmy pod uwagę przede wszystkim to, aby w miarę możliwości byli to członkowie Partii. O ile w roku 1957 na ogólną liczbę 20 hufcowy[ch] tylko 7 było członków Partii, to [w] 1958 roku mieliśmy już 13, a w chwili[li] obecnej na 19 hufców^f mamy 17 członków Partii.

Poważne zmiany w roku harcerskim przyniósł okres poprzedzający II Zjazd ZHP. W tym właśnie okresie, odrzucając wrogie nam tendencje, przeszliśmy do wypracowania programu nowego działania, który wyraźnie określił^g udział harcerstwa w budownictwie socjalizmu, przechodząc od pracy organizacyjnej na pracę społeczno-wychowawczą. Wprowadziło to zasadnicze zmiany w ruchu harcerskim, pozwalając na szersze niż dotąd wprowadzenie instruktorów i młodzieży w nurt życia społecznego, czynny udział całego harcerstwa w życiu politycznym i gospodarczym swego środowiska. Było to i jest szczególnie ważne, jeśli weźmiemy pod uwagę charakter naszego woj[ewództwa], aktywność społeczn[ą] i plany rozwoju [...].

Źródło: APZG, KW PZPR w Zielonej Górze (1948) 1950–1975, 757, k. 99–101, kopia, mps.

---

^f *Tak w tekście.*

^g *Tak w tekście.*

Zielona Góra, 30 XII 1958 r.

Roczne sprawozdanie po zagadnieniu młodzieżowym za rok 1958 r.^a

Analizując sytuację na odcinku młodzieżowym za okres od stycznia do grudnia 1958 r., stwierdza się, że szczególną aktywność przejawiały elementy reakcyjno-klerykalne na odcinku młodzieżowym w pierwszych miesiącach br. Świadczyć o tym mogą takie fakty, jak organizowanie przez kler gorzowski w miesiącu kwietniu zjazdu harcerskiego, w czasie którego jeden z księży w swym przemówieniu do młodzieży zaatakował odłam czerwonego harcerstwa powstałego w 1926 r. – mówiąc, że jest to harcerstwo, które odrzuca w pracy Boga, a z takiego harcerstwa nam harcerzom-katolikom nie wolno brać przykładu. Podobnie postąpił w owym czasie ksiądz Pawłowicz¹ z Krosna Odrzańskiego, który spowodował zmianę chust harcerskich z czerwonych na czarne. Drużynowy tej drużyny ob. [b] będący pod wpływem wymienionego księdza zapytany, dlaczego zmienia te chusty, odpowiedział, że są one czerwone i w związku z tym należy je odesłać do Moskwy, bo to stalinowskie. Ten sam drużynowy w okresie świąt wielkanocnych wystawił wartę w kościele. Niezależnie od aktywnej działalności w tym okresie na odcinku młodzieżowym, szczególnie harcerstwa przejawiały elementy klerykalne^c, jak również sam kler. Przykładem czego może być działalność ob. [d] z terenu Świebodzina, który wspólnie z księdzem prowadził pracę harcerską, [e] z terenu Łagowa, który w demonstracyjny sposób przerwał pracę harcerską i nawoływał młodzież, aby z nim udała się do kościoła. Na terenie Nowej Soli istniała w owym czasie grupa działaczy harcerskich – na czele z ob. Paterskim, która aktywnie dążyła do wyeliminowania z pracy ZHP członków Partii. Podobną działalność prowadzili na terenie Gorzowa [f] i inni, którzy zorganizowali swoje drużyny celem powitania przyjazdu prymasa Wyszyńskiego.

Tak więc za I kwartał 1958 r. stwierdzamy aktywną działalność elementów klerykalno-reakcyjnych, która w okresie II kwartału nieco słabnie, aczkolwiek notowaliśmy kilka wypadków bezpośredniej ingerencji kleru w sprawy ZHP. Przykładem może być działalność księdza w Bytomiu Odrz[zańskim], który zor-

^a Tak w tekście. Usunięto z tekstu: ściśle tajne.

^b Nazwisko nieczytelne.

^c Tak w tekście.

^d Nazwisko nieczytelne.

^e Nazwisko nieczytelne.

^f Nazwiska nieczytelne.

¹ Nazwisko księdza w tekście nie jest zbyt czytelne, dlatego autor skorzystał ze *Schematyzmu Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej*, zob. *Schematyzm Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej*, Zielona Góra 1995, s. 344.

organizował z tamt[ejszym] gronem nauczycielskim mszę z okazji 3 maja dla harcerzy.

Ks. [8] z terenu Skwierzyny uczęszczał w tym czasie na zbiórki harcerskie i prowadził agitację wśród harcerzy, aby ci brali czynny udział w życiu religijnym. Aktywną działalność na rzecz kleru prowadził nauczyciel [h] i ob. [i], którzy starali się objąć odpowiedzialne stanowiska w ZHP, celem prowadzenia klerykalnej działalności w tej organizacji. Nadmienia się, że występowali oni w dyskusjach dotyczących ZHP jako przeciwnicy kierowniczej roli partii, a co za tym idzie udziału w pracach ZHP członków partii. O ile w miesiącach kwietniu i maju działalność elementów klerykalno-reakcyjnych malała – to w czerwcu poczęła znów wzrastać z uwagi na przygotowania do akcji letniej.

Podczas trwania akcji letniej obserwowaliśmy bezpośredni wpływ kleru na kolonie młodzieżowe i obozy harcerskie, szczególną działalność prowadzili księża przyjeżdżający na nasz teren z innych województw z drużynami harcerskimi. Przykładem aktywnej działalności księdza może być obóz harcerski z terenu województwa poznańskiego^b przebywający w gromadzie Chycina^k, pow. Międzyrzecz, do którego docierał ksiądz z Bledzewa, pow. Skwierzyna. Pod kierownictwem tegoż księdza zorganizowano pełne życie religijne na obozie oraz wystawiono krzyż.

Drużyna harcerska ze Środy Wielkopolskiej^l stacjonująca koło Łagowa, pow. Świebodzin, miała w swym składzie osobowym jako uczestnika księdza, który był organizatorem życia religijnego tego obozu, jak też kierował szeroko zakrojoną propagandą religijną na tamt[ym] terenie. Propaganda uprawiana przez niego polegała na urządzaniu zbiorowych modlitw, budowania miniaturowych ołtarzyków przed namiotami, wieszanie dewoncjona^l w namiotach itp.

Działalność jego nie ograniczała się tylko do obozu, w którym przebywał, prowadził ponadto rozmowy z personelem gospodarczym innych obozów, których agitował – by ci z kolei wpłynęli na kierownictwo poszczególnych obozów harcerskich, celem wprowadzenia życia religijnego, jak to miało miejsce z kucharką obozu hufca Świebodzin, która wystąpiła z propozycją do komendanta tegoż obozu, aby ten zaprosił księdza celem odprawienia praktyk religijnych. Propozycja ta została odrzucona. Warto tu nadmienić, że podczas wizytacji obozu księdza, którzy znajdowali się na ich terenach, opuszczali je na ten okres. Stwierdzamy również fakty, że nie tylko kler, ale i osoby świeckie organizowały lub inspirowały inne osoby do urządzenia praktyk religijnych. Przykładem tego może być ob. Piechowiak – członek komendy chorągwi ZHP, który podczas wizytacji obozu harcerskiego hufca Nowa Sól dał polecenie instruktorce [m] – czł[onkini] PZPR, aby ta zorganizowała i zaprowadziła młodzież do kościoła, na co powyższa nie wyraziła zgody. Niezależnie od

⁸ Nazwisko nieczytelne.

^h Nazwisko nieczytelne.

ⁱ Nazwisko nieczytelne.

^j W oryginale woj. Poznań.

^k W oryginale Chicina.

^l W oryginale Środy Wlkp.

^l Tak w tekście.

^m Nazwisko nieczytelne.

klerykalnej działalności wśród harcerstwa, notowaliśmy wypadki kontaktowania się działaczy harcerskich z naszego terenu z działaczami z terenów innych, celem ustalenia wspólnej drogi w dalszej działalności na odcinku ZHP. Przykładem może tutaj być ob. [n] z Gorzowa, który był komendantem obozu wędrownego po ziemi Warmii i Mazur, w czasie którego skontaktował się z reprezentantem odłamu prawicowego [o] byłym komendantem chorągwi gdańskiej, z którym miał dyskutować o przyszłej kadrze ZHP. Po rozmowie tej wypowiedział się, że obecnie należy ustawić się w pracy tak, aby przyszłą kadrę instruktorską wychować na sumiennych katolików-harcerczy. Na obozie hufca Gubińskiego przez okres dwóch tygodni praktykowano życie religijne, tzn. śpiewano rano i wieczorem pieśni kościelne, do kościoła młodzież tego obozu wychodziła indywidualnie, a pod kościołem formowano szyk zwarty i tak wchodziło do kościoła. Sytuacja ta uległa dopiero zmianie po interwencji komendy chorągwi ZHP Zielona Góra. Końcem II, a początkiem III kwartału notowaliśmy sygnały w Gorzowie i w Zielonej Górze o przygotowaniu strajku nauczycielskiego w roku szkolnym 1958/1959, jednakże po podwyżce uposażenia nauczycieli tendencje strajkowe zanikły z uwagi na brak podstaw do strajku, gdyż podłożem jego miały być żądania ekonomiczne (podwyżka płac).

Z chwilą wydania zarządzenia w sprawie lajczyzacji² szkół notowaliśmy nieprzychylnie stanowisko niektórych działaczy harcerskich i nauczycieli. Jednakże nie miało to większego wpływu na sytuację w środowisku młodzieżowym.

W okresie IV kwartału sytuacja na odcinku młodzieżowym uległa dalszej poprawie w stosunku do poprzednich kwartałów. Ma to swoje uzasadnienie w tym, że [począwszy] od szczybla centralnego, a skończywszy na dołach przystąpiono do generalnej czystki z elementów klerykalnych i warcholskich. Przykładem tego może być wyrzucenie z pracy w ZHP Paterskiego i jego kliki w Nowej Soli, zwolnienie komendanta hufca w Gubinie, Skwierzynie, zwolnienie ze stanowiska sekretarza hufca Gorzów [p] itp.

Niezależnie od tego utworzono przy komendzie chorągwi w Zielonej Górze zespół partyjny, który kieruje działalnością polityczną harcerstwa. Ponieważ tych pozytywnych zjawisk zanotowaliśmy kilka, natomiast niewłaściwych posunięć ze strony niektórych komendantów hufca spotyka się częściej wprowadzenia do zajęć harcerskich bez wiedzy komendanta chorągwi piosenek harcerskich szkalujących Związek Radziecki, a szczególnie tow. Chruszczowa^{44r}. Wypadki te miały miejsce w Sulęcinie, w Zielonej Górze i kilku innych miejscowościach.

ⁿ Nazwisko nieczytelne.

^o Fragment tekstu i nazwiska nieczytelne.

^p Nazwisko nieczytelne.

^r Tak w tekście.

² Zarządzenie o świeckości szkoły 4 VIII 1958 r. wydał minister oświaty Władysław Bieńkowski. Na jego podstawie ze szkół miały zostać usunięte emblematy religijne (krzyże), ponadto zakazano odmawiania w nich modlitw, a osoby przynależne do zgromadzeń zakonnych nie mogły nauczać religii. Zob. K. Brzechczyn, *Protesty przeciwko zdejmowaniu krzyży w szkołach województwa zielonogórskiego w sierpniu-wrześniu 1958 roku* [w:] *Kultura i społeczeństwo na Środkowym Nadodrzu w XIX i XX wieku*, red. P. Bartkowiak, D. Kotlarek, Zielona Góra 2008, s. 235; S. Wójcik, *Katechizacja w warunkach systemu totalitarnego. Na przykładzie Administracji Apostolskiej Dolnego Śląska w latach 1945–1961*, Wrocław 1995, s. 97–98.

Komendanci tych hufców otrzymali ostrzeżenie za popularyzowanie piosenek – niepomagających absolutnie w wychowaniu młodzieży. Podobna sytuacja jak na odcinku harcerskim przedstawia się również wśród młodzieży niezorganizowanej, czego przykładem może być ujawnienie w pierwszych kwartałach br. czterech grup młodzieżowych (szkolnych), które miały znamiona organizacji, lecz nie stanowiły potencjonalnego niebezpieczeństwa w terenie, miały one natomiast po dłuższym okresie istnienia stać się grupami noszącymi charakter antypaństwowy. Natomiast w kwartale III i IV ujawniono jedną grupę podobną do ww. na terenie Nowej Soli. Warto tu nadmienić, że przy wykonywanych czynnościach ujawniono nielegalne posiadanie broni, które sprawa^s została przekazana do K[omendy] P[owiatowej] M[ilicji] O[bywatelskiej] Nowa Sól.

Rozpatrując przyczyny powstawania omawianych grup młodzieżowych, należy stwierdzić, że w 4 wypadkach na 5 powstały one na wskutek^t braku zainteresowania młodzieżą przez poszczególne organizacje młodzieżowe.

Z powyższej analizy wynika, że szczególną aktywną działalność przejawiały elementy klerykalno-reakcyjne prowadziły w pierwszych trzech kwartałach^u. Natomiast w ostatnim okresie, a szczególnie po wydaniu zarządzenia w sprawie lajczyzacji szkół, działalność ta osłabła, a kierunek obrany przez te elementy zmierza do wychowania przyszłej kadry w duchu klerykalnym, która będzie miała na celu obsadzenie odpowiednich stanowisk w późniejszym okresie czasu.

Natomiast bezpośredniej ingerencji nie zanotowaliśmy w ostatnim kwartale. Aktywną działalność w pierwszych trzech kwartałach należy tłumaczyć chęcią opanowania przez elementy klerykalne kadry młodzieżowej, szczególnie harcerskiej, która miała wziąć udział w zjeździe harcerskim, celem zabezpieczenia sobie większości.

Z chwilą przełożenia terminu zjazdu na rok 1959 zaobserwowaliśmy duże rozczarowanie wśród tych elementów, które przyznają, że z dnia na dzień umacnia swoje wpływy w ZHP partia.

(A. Madaliński – ppor.)

oficer operacyjny Wydziału III
(J. Sołtys – ppor.)

Źródło: AIPN Po, 0038/26, k. 373–377, kopia, mps.

^s Tak w tekście.

^t Tak w tekście.

^u Tak w tekście.

1960 – Sprawozdanie Komendy Chorągwi Zielonogórskiej za okres od 15 grudnia 1956 r. do 28 lutego 1960 r.

O właściwy program działania harcerstwa

[...] Nowe harcerstwo kształtowało się w okresie znamiennych przemian w życiu społeczno-politycznym i gospodarczym, jakie nastąpiły po VIII Plenum KC PZPR. Łódzki zjazd działaczy harcerskich stworzył podwaliny nowego harcerstwa, uznając za zasadniczy cel: **wychowanie młodzieży i dzieci dla socjalizmu**, przyjmując płaszczyznę polityczną wyrażającą się w **uznaniu ideowego przewodnictwa partii**.

Harcerstwo w tej nowej postaci zaczęło się kształtować na Ziemi Lubuskiej wcześniej niż w innych rejonach kraju. W oparciu o nieliczną początkowo grupę działaczy młodzieżowych i wychowawców, byłych instruktorów ZHP i O[rganizacji] H[arcerskiej] zaczęliśmy śmiało wprowadzać nowe treści i metody pracy wychowawczej. Szczególnie mocno w tym czasie na rzecz nowych metod działają hufce: Głogów, Sulęcín, Wschowa, Krosno, Świebodzin.

Większość grona instruktorskiego, rozumiejące^a potrzeby wychowawcze i świadome^b odpowiedzialności za przyszłość młodzieży, natychmiast znajdowało^c swe miejsce w reorganizującym się harcerstwie.

Nie od razu jednak słuszna platforma ideowa scementowała szeregi całej kadry instruktorskiej. Nie brakło w tym czasie poglądów i działalności zmierzającej do tworzenia jakiejś niezależnej, apolitycznej, wyizolowanej organizacji. Nie brakło ludzi, którzy z takimi zasadami występowali otwarcie, byli i tacy, którzy tego typu poglądy przybierali w różnego rodzaju hasła „obrońców dzieci” czy „prawdziwego harcerstwa”.

Mieliśmy również wypadki wrogiej inspiracji różnych haseł i programu ze strony sił antysocjalistycznych. Te wystąpienia koncentrowały się głównie na przyjętej przez nowe harcerstwo zasadzie świeckości. Bazując na fałszywych mitach tradycyjnego harcerstwa, naciskano na młodzież i instruktorów w kierunku organizowania życia religijnego w drużynach (Gorzów m[iasto], Nowa Sól).

Pragnąc jak najbardziej obiektywnie ocenić przeszłość, trzeba również stwierdzić, że w tym trudnym okresie była w gronie instruktorów harcerskich grupa ludzi, w gruncie rzeczy wartościowych, którzy się jednak „pogubili”, ulegli dezorientacji. Niektórzy z nich w wyniku tej dezorientacji niesłusznie odeszli od pracy.

Walka o wyraźny ideowy profil harcerstwa nie była łatwa. Jak już powiedzieliśmy, w Zielonogórskiej Chorągwi zaczęła się ona już w grudniu 1956 roku.

^a Tak w tekście.

^b Tak w tekście.

^c Tak w tekście.

Wyznaczała ją żarliwe dyskusje^d, ostre starcia. Komplikowały ją rozgrywki personalne, trudności metodyczne i organizacyjne. Walkę tą trzeba było prowadzić rozważnie, nie dopuszczając do wrogich wystąpień, ale też unikając niecierpliwości.

W tym miejscu trzeba podkreślić, że w swej podstawowej masie kadra instruktorska naszego województwa właściwie przyjęła sens ideowy harcerstwa i stosunkowo szybko potrafiła przeciwstawić się obcym i błędnym tendencjom [...].

Słusznie polityczne stanowisko komendy chorągwi i instancji terenowych korzystnie wpływało na krystalizację ideowej postawy kadry instruktorskiej w naszej chorągwi, umacniało bowiem socjalistyczne oblicze harcerstwa, wiązało kadrę z tą ideą poprzez konkretny program, a zarazem przeciwstawiało się zdecydowanie elementom klerykałnym i antysocjalistycznym, wspomaganym tu i ówdzie krótkowzrocznością polityczną i wygórowaną ambicją.

Dziś można śmiało powiedzieć, że kadra instruktorska stoi na gruncie socjalistycznego harcerstwa. Pragnie wychowywać młodzież na dobrych obywateli naszego państwa. Stawia na poziom, na konkretność i rzeczowość wychowania społecznego, co nie oznacza oczywiście, że nie ma już w naszym gronie żadnych zastrzeżeń i pretensji do poszczególnych dziedzin naszej harcerskiej rzeczywistości.

Dały temu wyraz Rejonowe Konferencje, które odbywały się na początku bieżącego roku w Międzyrzeczu i Zielonej Górze i poprzedzały Walny Zjazd ZHP. Na tychże konferencjach mogliśmy się też – co jest naturalną konsekwencją zwycięstwa słusznej platformy – pochwalić sporymi ciekawymi osiągnięciami programowymi i wychowawczymi. Mogliśmy z satysfakcją stwierdzić, że jesteśmy młodzieży potrzebni, że młodzież przyjęła organizację za swoją [...].

Źródło: AKChwZG, brak sygnatury, b.p., kopia, mps.

---

^d *Tak w tekście.*

1958 marzec 20, Nowa Sól – Działalność ZHP na terenie powiatu nowosolskiego

Nowa Sól, 20 III 1958 r.

Charakterystyka dot[ycząca] zagadnienia młodzieżowego z terenu powiatu Nowa Sól^a

[...] Wielu z członków b[ytych] nielegalnych organizacji młodzieżowych po odbyciu kary więzienia powróciło na teren powiatu Nowa Sól, pomimo że są obecnie w wieku starszym, lecz starają się włączyć i wpływać na młodzież. Szczególne zainteresowania wspomnianych osób zwraca ZHP. W skład komendy hufca w początkowym okresie 1957 r. weszli b[yli] czł[onkowie] nielegalnej organizacji Olechnowski, Pawłowski Zbigniew i Kozłowski Ryszard. W swych wypowiedziach starali się oni młodzieży wykazywać swoją działalność w nielegalnej organizacji za bohaterstwo, a nienawiść kierować przeciw pracownikom UB za nietaktowne traktowanie w czasie śledztwa. Poprzez ww. również kler czynił starania wpływu na młodzież będącą w ZHP. Jako przykłady mogą posłużyć fakty, gdzie to ob. Paterski, komendant hufca, były harcmistrz do 1939 r. oraz ww. dokonali poświęcenia sztandaru i zaprowadzili młodzież przed przysięgą do kościoła na mszę św. W miesiącu czerwcu 1957 roku Olechnowski po przyjeździe z komendy hufca z Zielonej Góry oświadczył, że mówiono tam, że na obozach będzie można organizować kapliczki oraz zbiorowe chodzenie do kościoła, jeśli wszyscy się na to zgodzą (powyższe nie polegało na prawdzie^b).

Dzięki odpowiednim posunięciom ze strony K[omitetu] P[owiatowego] PZPR usunięto z pracy w harcerstwie Paterskiego oraz sam się wycofał z ZHP ob. Olechnowski. Na terenie Bytomia Odrzańskiego pod wpływem kleru rozbito organizację ZHP przy szkole podstawowej, gdyż byli harcerze zostali skupieni w kółku ministrantów, a ksiądz nie był zgodny^c, aby należeli do ZHP.

[...] Mając na uwadze doniosłe znaczenie, jakim jest młodzież i penetracja na tym odcinku elementów wrogich i klerykalnych^d – planuje się następujące przedsięwzięcia operacyjne celem ochrony młodzieży przed penetracją:

1. Celem rozeznania faktycznej działalności wroga po zagadnieniu młodzieżowym dokonać analizy na poszczególnych gromadach, według przydzielonego terenu poszczególnym pracownikom operacyjnym w celu wyłonienia osób wpływowych, tak pod względem politycznym, jak i moralnym na młodzież.

2. Dokonać analizy wyeliminowanej sieci agenturalnej, pracującej poprzednio po zagadnieniu młodzieżowym w celu zorientowania się w możliwościach

^a Z tekstu usunięto: ściśle tajne.

^b Tak w tekście.

^c Tak w tekście.

^d Tak w tekście.

ich wykorzystania (mając na uwadze agenturę wywodzącą się z cz[łonków] byłych nielegalnych organizacji młodzieżowych).

3. Poprzez systematyczny kontakt [z] kierownictwem organizacji ZMW¹, ZMS² i ZHP oraz kontakty poufne dążyć do ustalenia wrogiego elementu znajdującego się przypadkowo w organizacjach i ich sposób oddziaływania na wychowanie młodzieży.

4. Odnośnie osób jak Olechnowski, Pawłowski, Kozłowski i inni, którzy to w latach poprzednich należeli do nielegalnej organizacji młodzieżowej, a obecnie są ściśle powiązani z klerem i związani z młodzieżą – planuje się ustalić wpływy i formy działania ich celem rozeznania wrogiej działalności poprzez inf[ormatorów] ps. Szczery i Biegly, dla których opracowań^e specjalne zadania.

5. Celem głębszego rozpoznania sposobu oddziaływania kleru na młodzież w ZHP na terenie Bytomia Odrzańskiego – planuje się wytypować dwóch kandydatów do werbunku w celu zabezpieczenia sobie dopływu informacji i rozeznania wrogiej działalności na tym odcinku.

6. Odnośnie wrogiej działalności na terenie Nowej Soli na odcinku młodzieżowym, [...] w komendzie hufca ZHP, gdzie to od dłuższego czasu była prowadzona rozróbka^f do osób pozytywnie ustosunkowanych do PRL – planuje się dokończyć opracowania kandydata na werbunek ob. H. oraz niezależnie od powyższego wytypować dwóch kandydatów do werbunku [...].

Źródło: AIPN Po, 0038/34 t. 7, k. 8, 10–11, kopia, mps.

Przemysław Bartkowiak (ur. 1978) – doktor nauk humanistycznych; historyk, pracownik Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze. W kręgu zainteresowań naukowych znajdują się zagadnienia związane z najnowszą historią Polski ze szczególnym uwzględnieniem harcerstwa oraz terenów Środkowego Nadodrza. Autor monografii *Harcerstwo w Grodzisku Wielkopolskim w latach 1915–2005* (Grodzisk Wielkopolski 2008) oraz artykułów opublikowanych w wydawnictwach naukowych. Ponadto współredaktor trzech opracowań książkowych dotyczących historii Środkowego Nadodrza i Zielonej Góry. Uczestnik projektu badawczo-edukacyjnego Instytutu Pamięci Narodowej pt. „Harcerstwo w Polsce i poza granicami kraju w latach 1939–1990”.

^e *Tak w tekście.*

^f *Tak w tekście.*

¹ Związek Młodzieży Wiejskiej.

² Związek Młodzieży Socjalistycznej.